

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA XALQARO BAHOLASH DASTURLARDAN FOYDALANISHNING IMKONIYATLARI

**Termiz Iqtisodiyot va Servis Universiteti
talabasi Abduxamitova Nasiba Umarali qizi**

Annotatsiya: Ta’lim sifatining yuqoriligi bilan e’tirof etilgan ko’pgina rivojlangan mamlakatlarning xalqaro baholash dasturlarida faol ishtiroki, jumladan, matematika va boshqa fanlarni o’qitishda ta’lim sifatini oshirish tendensiyalarining amaliyotga keng tatbiq etilishi, o’qish savodxonligi va matnni tushunish darajasini takomillashtirishga, tabiiy va matematik masalalarni tahlil qila olish mahoratini oshirishga, ularning kreativ va produktiv fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi, o’rgangan bilim, ko’nikma va malakalarini hayotda duch keladigan turli xil vaziyatlarda qo’llay olish layoqatini shakllantiradi.

Tayanch so‘zlar: PIRLS, xalqaro baholash dasturlari, o’qish savodxonligi, matematika, tabiiy fanlar, ta’lim, tarbiya, kreativ.

Kirish. Mamlakatimizda ta’lim-tarbiya tizimini tubdan isloh qilishda alohida e’tibor qaratilmoqda. Bugungi kun farzandlari jahon andozalari darajasida zamonaviy bilim va kasb – hunarlarni egalashi, jismonan va ma’nan yetuk insonlar bo’lib ulg’ayishi, ularning qobiliyati, iste’dodi, intellektual salohiyatini yuzaga chiqarish, yosh avlod qalbida Vatanga sadoqat va fidoyilik tuyg’ularini yuksaltirish borasida ulkan ishlar amalga oshirilmoqda. Yurtimiz o’quvchilarining turli xalqaro baholash dasturlaridagi ishtiroki buning yorqin isbotidir.

O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, hamda O’zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018 yil 8 dekabrda qabul qilingan “Xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to’g’risida”gi 997-son qaroriga [3] muvofiq ta’limning turli shakllariga ketma ketlikda o’zgartirishlar kiritish vazifalarini aniqlashtirish, kelajak avlodni yetuk shaxs sifatida shakllantirishni yuqori darajaga olib chiqish, turli zamonaviy vositalar va metodlarni qo’llash maqsadida, O’zbekiston Respublikasining 2030 yilga kelib, PISA xalqaro dasturi reytingida jahonning rivojlangan davlatlari natijalariga erishish hamda xalq ta’limi tizimida ta’lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish asosida o’quvchilarning o’qish, matematika va tabiiy fanlardan bilimni baholashning milliy tizimini ishlab chiqish belgilangan [1, 3].

Dunyo mamlakatlari qatorida O’zbekistonning ham ushbu tadqiqotlardagi ishtiroki va natijalari jahon hamjamiyatida umume’tirof etilishi, yosh avlodni

xalqaro tajribalardan kelib chiqqan holda yangi innovatsion usullarda ta'lim olishini ta'minlash va olgan bilimlarini amalda samarali qo'llay bilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu maqsadda O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Ta'lim sifatini nazorat qilish davlat inspeksiyasi qoshida Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish "Milliy markazi" tashkil qilindi. Milliy markazning vazifasi etib, xalqaro tadqiqotlarning baholash dasturlari yo'nalishlaridagi savollarning milliy bazasini shakllantirish, qo'llanma va adabiyotlar yaratish, hamda ilmiy-tadqiqot ishlariga o'qituvchilarni jalb qilish belgilandi. Bu ishlarni ro'yobga chiqarishda ta'lim sohasi ishtirokchilarining jalb qilinishi muhim ahamiyat kasb etadi [5]. Demakki, ta'lim mazmunini xalqaro baholash dasturlaridagi masalalarga mos topshiriqlar bilan boyitish - nafaqat ta'lim sifatiga, balki kelajak avlodning hayoti mamlakatimiz ravnaqiga ulkan muvaffaqiyat keltirishi tabiiydir.

Tadqiqot metodologiyasi va tahlil natijalari. Bunday xalqaro tashkilotlardan Iqtisodiy hamkorlik va taraqqiyot tashkiloti (OECD) tomonidan o'tkazilayotgan PISA (The Programme for International Student Assessment), Ta'lim sohasidagi yutuqlarni baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA–International Association for the Evaluation of Educational Achievement) tomonidan tashkil etilgan PIRLS va TIMSS kabi tadqiqotlar amaliyotga joriy qilinmoqda [2, 4 b]. Mamlakatimizning bu dasturlarda qatnashishidan maqsad testlarni o'tkazish yoki o'quvchilarni testga tayyorlash emas, balki XXI asr ko'nikmalari shakllangan, raqobatbardosh kadrlarni tarbiyalash hisoblanadi [3].

PIRLS tadqiqotlari Xalqaro ta'lim institutlari assosiasiyasi (IEA) tomonidan muvofiqlashtiriladi. PIRLS loyihasi to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish qobiliyatini rivojlantirish darajasini aniqlash bo'yicha yetakchi xalqaro tadqiqotlar orasida yetakchi o'ringa ega. Xalqaro ekspertlar ta'kidlashicha, boshlang'ich maktab o'quvchilarining keyingi tarbiyasida muvaffaqiyat qozonish uchun poydevor vazifasini bajaradi [3,4]. PIRLS xalqaro baholash dasturi natijalarining tahlili o'quvchilarning bilim va malakalarini muvafaqiyatli qo'llashga (o'qituvchilar va ota onalarning o'quvchining ta'limdagi muvafaqiyatga erishishdagi qatnashishi va boshqalar) ta'sir ko'rsatadigan omillarning tahlilini ta'minlaydi [3].

Umuman olganda PIRLS O'zbekistonda boshlang'ich ta'limni rivojlantirish, xalqaro standartlarga moslashtirish va mamlakatning ta'lim sohasidagi strategik maqsadlariga erishishga yordam beruvchi vositadir. PIRLS-bu turli mamlakatlarda

boshlang'ich sinfda tahsil oluvchi o'quvchi yoshlarning matnni o'qish va tushunish darajalari sifatini baholab beruvchi xalqaro baholash tizimidir.

PIRLS o'qish ta'limini takomillashtirish uchun dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish imkoniyatini beradi. Davlatlar PIRLS dan quyidagi maqsadlarda foydalanadilar;

-global miqyosida ta'lim tizimi darajasidagi yutuqlarning tendensiyasini kuzatib boshish;

-yangi yoki qayta ko'rib chiqilgan ta'lim siyosatining ta'sirini kuzatib borish;

-ta'limning zaif nuqtalarini belgilash va o'quv islohatini amalga oshirish

-PIRLS malumotlarini tadqiq va tahlil qilish orqali o'qitish va o'qishni takomillashtirish;

-adolatlilikni kuzatish yoki qo'shimcha sinflarda o'quvchilarni baholash kabi tegishli ishlarni olib borish;

-o'qishni va o'qitishni o'rgatish;

PIRLS xalqaro dasturi bo'yicha to'rtinchi sinf o'quvchilarining matnni o'qish va tushinish bo'yicha to'rtinchi sinf darsligidan Roeld Dahlning **Oyog'i osmonda bo'lgan sichqonlar** matni va u asosida savollarni ko'rib chiqaylik.

Bir vaqtlar Levon ismli qariya yashagan ekan. U 87 yoshda edi. U butun umri davomida vazmin va xotirjam inson bo'lgan. U juda kambag'al va juda ham baxtli edi. Levon uyida sichqonlarni payqagan vaqtida, dastlab bu holat uni tashvishga solmadi. Ammo sichqonlar tobora ko'payib bordi. Ular uni bezovta qila boshladilar. Nihoyat, hatto Levon ham ortiq bardosh bera olmaydigan vaqt keldi. "Bunisi endi ortiqcha – dedi u. – Bunga chidab bo'lmayapti". Chol uyidan chiqib, oqsoqlanib do'kon tomon yo'l oldi. U sichqonlarni tutish uchun u yerda bir necha qopqon, yelim va pishloq bo'lagini sotib oldi. Levon uyiga qaytgach, qopqonning asosini yelimlab, shiftga joylashtirdi. Keyin u, qopqonlarga pishloq bo'lakchalarini mahkamlab, tayyor holatga keltirdi. Tunda sichqonlar inlaridan chiqib, shiftdagi qopqonni ko'rganda, bu hazil deb o'yladilar. Polda sayr qilib yurgan sichqonlar bir-birlarini turtib, qo'llari bilan shiftni ko'rsatib, kulgudan yorila boshladi. Axir, qopqonni shiftga joylashtirish ahmoqlik-ku! Ertasi kuni tongda Levon xonaga kirganida tuzoqqa bironta sichqon tushmaganini ko'rdi, u jilmaydi, lekin hech narsa demadi. U stulni olib, oyoqlarining asoslarini tagiga yelim surtdi va qopqonlar yoniga teskari qilib yopishtirib qo'ydi. U stol, televizor va chiroq bilan ham xuddi shunday qildi. Levon polda turgan barcha narsalarni, teskari qilib, shiftga yopishtirdi. Hattoki, gilamchani ham u yerga yelimlab yopishtirdi. Oyog'i osmonda bo'lgan sichqonlar kelasi tunda sichqonlar o'zlarining inlaridan chiqishganida, ular o'tgan tunda

ko‘rgan narsalari yuzasidan hazillashishni davom etib kulishar edi. Lekin bu safar ular shiftga qaraganlarida, to‘satdan kulishdan to‘xtadilar. - Xudoyim! – qichqirdi sichqonlardan biri. - Tepaga qaranglar! Axir pol u yerda-ku! - Ey xudo! - faryod qildi yana biri. - Biz shiftda turibmiz, shekilli! - Meni boshim aylana boshladi! – chiyilladi uchinchisi. Sichqonlar gapga quloq solib boshi bilan turib oldilar, bir qancha vaqtdan so‘ng, boshiga qon quyilishi sababli sichqonlar birin-ketin hushidan keta boshladilar. Levon ertalab xonaga kirgan paytida yerda sochilib yotgan sichqonlarga ko‘zi tushdi. U darhol barcha sichqonlarni yig‘ib, savatchaga soldi. Shunday qilib, esda tutish lozim: qachon-ki olam sizga teskari bo‘lib ko‘rinsa, siz yerda turganligingizga ishonch hosil qiling.

Levon nima uchun sichqonlardan qutilishni istadi?

- A) U doim sichqonlarni yomon ko‘rar edi.
- B) Ular juda ham ko‘p edi.
- C) Ular juda baland ovozda kulishar edi.
- D) Ular uning hamma pishloqlarini yeb qo‘yishgan edi.

Bu savolda sichqonlar Levonni uyida juda ko‘payib ketganligi uchun , Levonni tinch hayotini buzganligi uchun ulardan qutilishni istadi va o‘zini tinch hayotini davom etirishi uchun turli yo‘llar bilan ularga tuzoq qo‘ya boshladi .

Levon qopqonlarni qayerga joylashtirdi?

- A) savatga
- B) sichqonlar ini yaqiniga
- C) stullarning ostiga
- D) shiftga

Levon o‘zining mantiqiy fikirlashi bilan g‘ayri oddiy tarzda sichqonlarni yo‘qotish yo‘llarini o‘ylab topdi. Levon noodatiy tarzda qopqonni yerga emas shiftga yopishtirdi uning bu harakatlari sichqonlarning e‘tiborini jalb etdi.

3. Nima uchun sichqonlar birinchi tunda o‘z inlaridan chiqib, bir birlarini turtib, qo‘llari bilan shiftni ko‘rsatib, kulgudan yorila boshladi?

- A) Ular shiftda stulni ko‘rgan.
- B) Ular Levonni qandaydir ahmoqona ish qilgan deb o‘yladilar.
- C) Ular qopqondagi pishloqni xohlagan edilar.
- D) SHiftga qopqonni yopishtirgani uchun.

Levonning bu harakati sichqonlarga o‘zgacha bo‘lib tuyildi. Sichqonlar Levonning shiftga qopqonni yopishtirgani ko‘rib xayratdan o‘zini yo‘qatib qo‘ydi. Levonning bu sarguzashtlari bolalarning mantiqiy fikirlash va dunyo qarashini shakillantiradi.

Xulosa: Boshlang'ich sinflarda xalqaro baholash dasturlarini joriy etish ta'lim sifatini yaxshilash va o'quvchilarning rivojlantirishga muhim o'rin tutadi. Ushbu dastur o'quvchilarning bilimini har tamonlama baholash orqali ularning kuchli va zaif tomonlarini aniqlashga, shuningdek, o'quv jarayonlarini samarali tashkil qilishga yordam beradi. Bu dastur o'quvchilarning global miqyosda qanday o'qishayotganini aniqlash, ta'limda mavjud bo'lgan kamchiliklarni keltirib chiqarish va yangi ta'lim strategiyalarini ishlab chiqarishda yordam beradi .

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. O'quvchilarning matematik, tabiiy ilmiy fanlar hamda o'qish savodxonligini baholashga mo'ljallangan topshiriqlar to'plami. Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. Toshkent, 2020. 9 b.

2. O'quvchilarni xalqaro tadqiqotlarga tayyorlashga mo'ljallangan Axborotnoma-1 (umumiy o'rta ta'lim muassasalarining aniq, tabiiy va filologiya fanlari o'qituvchilari, soha mutaxassislari, 7-11-sinf, akademik lisey va kasb-hunar ta'lim muassasalari o'quvchilari uchun mo'ljallangan test topshiriqlari to'plami) Ta'lim sifatini baholash bo'yicha xalqaro tadqiqotlarni amalga oshirish milliy markazi. "O'qituvchi" nashriyot- matbaa ijodiy uyi. Toshkent, 2020. – 4-15 b.

3. Djumayev M, Asadova S. Ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlar PIRLS misolida.. Toshkent 13.03.2020.. PIRLS baholash dasturi: nazariya va tatbiq etish istiqbollari mavzusidagi xalqaro ilmiy amaliy konferensiya. C13.03.2020 pdf.

4. O'.O.Tohirov. texnologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. O'zbekiston respublikasi xalq ta'lim vazirligi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi. Toshkent – 2018. <https://elibrary.ru>

5. O'.O.Tohirov. texnologiya fanini o'qitishda zamonaviy yondashuvlar va innovatsiyalar moduli bo'yicha o'quv-uslubiy majmua. O'zbekiston respublikasi xalq ta'lim vazirligi Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti huzuridagi xalq ta'limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazi. Toshkent – 2018. <https://elibrary.ru>